

Katarzyna Wodniak

ORCID: 0000-0003-1844-418X

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy

Maria Reutt — nieidentyczna z autorką dobrych powieści dla młodzieży żeńskiej*

Słowa kluczowe: Kraków, Maria Reutt, koncern „Ilustrowanego Kuriera Codziennego”, Zakłady Wydawnicze Alfreda Krzyckiego, Żnin

Keywords: Kraków, Maria Reutt, *Illustrated Daily Courier* group, Alfred Krzycki Publishing House, Żnin

Szanowny Panie Redaktorze!

Jakaś moja imienniczka z imienia i nazwiska napisała powieść pt. „Strzał o północy”. Ponieważ autorstwo tej powieści przypisują mnie, nie chcąc ubierać się w cudze piórka, za pośrednictwem Pańskiego poczytnego pisma, oświadczam, że powieści tej nie napisałam.

M. Reutt, *List do Redakcji*,
„Kurier Wileński” 1929, nr 273 (28 XI), s. 3

Kiedy pisząca te słowa ceniona wileńska autorka książek dla dzieci i młodzieży, pedagog i działaczka oświatowa Maria Jadwiga Reuttówna (1863/1867–1942)¹ dyplomatycznie odżegnywała się od inkryminowanej jej powieści sensacyjnej, jej „imienniczka z imienia i nazwiska” — Maria Stabrowska zamężna Reutt — o której tu mowa, rozpoczynała dopiero karierę współpracowniczki literackiej czołowych krajowych koncernów prasy wysokonakładowej. Zaledwie rok wcześniej, jesienią 1928, dała się poznać jako autorka romansu współczesnego *Zemsta*

* Parafraza myśli Czesława Lechickiego z *Przewodnika po beletryście*, Poznań 1935, s. 310.

¹ C. Gajkowska, *Maria Jadwiga Reutt*, [hasło w:] *Internetowy Polski Słownik Biograficzny*, <http://ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/maria-jadwiga-reutt> (dostęp: 12.04.2019).

Cyganki, opublikowanego we wprowadzanym właśnie na rynek, redagowanym na bardzo przystępnym poziomie czytelniczym, tygodniku „Na Szerokim Świecie” Mariana Dąbrowskiego, a jej utwory od tej pory na stałe zagościły w odcinku powieściowym tego pisma aż do wybuchu II wojny światowej. Kolejne teksty przygotowała dla innego tytułu koncernu „Ilustrowanego Kuriera Codziennego” (dalej: IKC) — sensacyjnej popołudniówki „Tempo Dnia”. W połowie lat trzydziestych stała się także główną beletrystką „Pałuczanina” i „Moich Powieści”, periodyków ukazujących się w wielkopolskim Żninie w oficynie Anny i Alfreda Krzyckich, wyrastającej wówczas na ponadregionalne, liczące się w skali kraju zakłady wydawnicze, z racji wzorowania się na krakowskim potentacie prasowym, nazywane pałuckim IKC-em.

Na okazały dorobek pisarski Marii Reutt składało się nie mniej niż 20 utworów, z których większość powstała w latach 1928–1939 na użytek prasowego obiegu literackiego w tempie świadczącym o dużej dyscyplinie pracy ich twórczyni, przynosząc jej poczytność i cyrkulację mierzoną w dziesiątkach tysięcy egzemplarzy². Miarą popularności autorki może być fakt, że nieliczne z jej romantycznych powieści — znane z wydań osobnych (jak na przykład *Triumf miłości*) — trafiały do podręczników szkolnych, a ściślej między ich okładki, dzięki czemu mogły być „połykane” ukradkiem przez młodociane czytelniczki³. Jednak właśnie to, co tym romansom sensacyjno-salonowym z domieszką kryminalną, wzorowanym na rzeczach Mniszkówny⁴, nadawało urok książki zakazanej, w świetle opiniotwórczego w kręgach inteligencji katolickiej *Przewodnika po beletrystyce* Czesława Lechickiego, wyraźnie rozróżniającego obie Marie Reutt (co nie zdarzało się za często), okazało się bezwartościowe, a nawet naganne moralnie⁵. Niezależnie od tego „gazetowe” powieści bohaterki niniejszego szkicu przez kilkanaście lat poruszały masową wyobraźnię, a ich wydania książkowe dostępne były w publicznych wypożyczalniach i księgozbiorach bibliotecznych⁶.

Po II wojnie światowej cała twórczość Marii Reutt popadła w zapomnienie, dzieląc losy popularnej beletrystyki kobiecej w typie Heleny Mniszkówny,

² Dla przykładu nakład „Na Szerokim Świecie” wynosił 60 tysięcy egzemplarzy w 1929 roku i 78 tysięcy pod koniec lat trzydziestych. Żnińskie „Moje Powieści” wychodziły w 80 tysiącach egzemplarzy. Zob. A. Paczkowski, *Prasa polska w latach 1918–1939*, Warszawa 1980, s. 248; J. Jelinek, *Krzyccy: żniński koncern prasowy 1920–1950*, Żnin 2007, s. 19.

³ E. Zaniewska-Kłoczek, *Początki zawsze trudne*, [w:] *Nasza niezwykła szkoła: Porto San Giorgio-Foxley 1945–1948*, red. B. Hęciak, Londyn 1985, s. 194–195.

⁴ C. Lechicki, *op. cit.*, s. 310.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Triumf miłości*, *Splacony dług wdzięczności* i *Strzał o północy* udostępniały na przykład Biblioteka Urzędników Polskich Kopalń Skarbowych w Chorzowie, Biblioteka Towarzystwa Czytelní Ludowych w Poznaniu, Książnica Kasyna i Koła Literacko-Artystycznego we Lwowie. Zob. *Katalog działowy. Biblioteka Urzędników Polskich Kopalń Skarbowych w Chorzowie*, przedm. G. Morcinek, Chorzów 1938; *Katalog Działu „B”*: (literatura piękna dla dorosłych), Poznań [lata trzydzieste XX wieku]; *Katalog główny*, Lwów 1930.

Marii Szpyrkówny i Ireny Zarzyckiej, eliminowanej z obiegu instytucjonalnego w dobie „papierowej rewolucji”⁷ lat 1948–1955. W odróżnieniu od nich, pozycji autorstwa M. Reutt, których nie było co prawda wiele, nie znajduje się jednak w wykazach tytułów wycofywanych z bibliotek⁸, choć modelowo wpisywały się w definicję „książek szkodliwych”, a więc „literatury sensacyjno-kryminalnej, romansów sentymentalno-ckliwych, a przede wszystkim książek o treści przestarzanej lub wrogiej Polsce Ludowej”, których nie powinno się udostępniać czytelnikom, gdyż „zaśmiecają ich wyobraźnię, pobudzają najgorsze instynkty, wywołują zamęt w umysłach i przeszkadzają w zrozumieniu dokonywujących się przeobrażeń społecznych i politycznych”⁹.

Dopiero w 1992 roku jej debiut powieściowy z 1929 roku *Strzał o północy* — pod zmienionym tytułem *Córka czarownicy* i „obco” brzmiącymi personaliami: Marie Reutt — w ramach serii „pereł” przedwojennej literatury obyczajowej, psychologicznej i romansowej znanych oraz mniej popularnych autorów przypominało łódzkie Wydawnictwo 86 Press. Fabuła utworu, osadzona — jak czytamy w nocie wydawcy — w realiach obyczajowych Polski w czasie I wojny światowej i tuż po jej zakończeniu, miała obfitować w niezwykle wydarzenia i wartką akcję, intrygę miłosną i prawdę psychologiczną. I rzeczywiście, rozpoczyna ją mocna scena tytułowego zabójstwa z broni palnej, dokonanego pod osłoną nocy na osobie adwokata-szantażysty Samulewicza w niewielkim mieście na Wileńszczyźnie przez młodego hrabiego Iwienieckiego w obecności żony ofiary, pozostającej z napastnikiem w relacji miłosnej. Spodziewająca się jego dziecka kobieta pod wpływem przeżytego wstrząsu popada w rodzaj „cichego obłędu” — a jest to dopiero zawiązanie akcji powieści, która nie unikała skojarzeń z *Ordynatem Michorowskim* H. Mniskówny, a nawet miała ukazać się pierwotnie pod tytułem *Dalsze losy Waldemara Michorowskiego* — tak też reklamowano ją przed wojną¹⁰.

Pozostałe utwory Marii Reutt trzymały się w zasadzie tego samego wzorca, przedstawiając barwne i zawikłane dzieje związków uczuciowych osieroconych, zubożałych Kresowianek z zamożnymi przedstawicielami sfer ziemiańskich, prze-

⁷ Określenie Stanisława Adama Kondka z pracy *Papierowa rewolucja: oficjalny obieg książek w Polsce w latach 1948–1955*, Warszawa 1999.

⁸ W przeciwieństwie do tytułów „drugiej” Marii Reutt. Zob. aneksy w pracy G. Gulińska, *Biblioteki publiczne, szkolne i pedagogiczne w Kielcach w latach 1945–1975*, Kielce 1992; *Cenzura PRL: wykaz książek podlegających niezwłocznemu wycofaniu 1 X 1951 r.*, posł. Z. Żmigrodzki, Wrocław 2002.

⁹ J. Filipkowska-Szemplińska, *O książkach szkodliwych*, „Poradnik Bibliotekarza” 1950, nr 10–11, s. 13–14.

¹⁰ Jej pierwszy wydawca, Księgarnia Nakładowa Ludwika Fiszera w Łodzi, zamierzał rozpocząć nią nową serię wyłącznie polskich powieści: „Powieść pisana z dużym rozmachem, fascynująca w treści, stanowi dalszy ciąg losów ordynata Michorowskiego, niewątpliwie też znajdzie wielu, wielu czytelników (zwłaszcza czytelniczek), dla których dzieje Stefcy i Waldemara nie były kiedyś obojętne” — *Nowości gwiazdkowe Księgarni L. Fiszera, Łódź*, „Hasło Łódzkie” 1929, nr 353, s. 5; „Urzędowy Wykaz Druków Nieperiodycznych Wydanych w Rzeczypospolitej Polskiej” 1929, nr 41, szp. 2872.

mysłowych i dyplomatycznych, prowadzących z reguły do małżeństwa. Poważne, niezalotne, czasem też cierpiące na brak urody bohaterki o nieokreślonym statusie ubogich krewnych dzięki przymiotom charakteru zdobywały jednak serca i majątki swoich „książąt”, pokonując znacznie piękniejsze rywalki — pospolite lwice salonowe i łowczynie posagów. Banalna intryga miłosna odwzorowująca schemat fabularny baśni o Kopciuszku była przez autorkę przełamywana dramatyzującymi ją elementami prozy sensacyjno-kryminalnej, szpiegowskiej, przygodowo-awanturkowej, a także obecnością wątków egzotycznych i ezoterycznych. Jej bohaterowie posługiwali się więc fałszywą tożsamością, bywali uwikłani w handel żywym towarem, afery kokainowe i przemytnicze, kradzież tajemnic państwowych, zabójstwa oraz pospolite fałszerstwa. Przemierzali wiele krajów europejskich, wypływali na inne kontynenty (na przykład do Brazylii w celu eksploatacji puszczy podzwrotnikowej), najczęściej jednak obszarem ich działania były wschodnie tereny II Rzeczypospolitej, Wołyń, a w szczególności Polesie.

Kresowe powieści Marii Reutt zawierały wiele odniesień i reminiscencji dotyczących, nie tak przecież odległej, Wielkiej Wojny lat 1914–1918, rewolucji bolszewickiej oraz wojny polsko-rosyjskiej 1919–1921, przyczyniając się do utrwalania medialnego obrazu tych wydarzeń w świadomości potocznej. W wymiarze literackim zaś wojna i jej następstwa odgrywały istotną rolę w biograficznych powieściowych postaci, stając się nieraz elementem organizującym fabułę utworów i zaznaczającym się już w ich prologu. Przykładowo *Romans pani Aty* rozpoczyna się opisem bitwy pod Równem (3–9 lipca 1920 roku), podczas której tytułowa bohaterka, sanitariuszka, wynosi z pola walki ciężko rannego oficera (przyszłego męża i ojca swoich dzieci). *Drogi miłości* przenoszą z kolei do fińskiej wioski, w której chronią się dwie (bliźniaczko podobne i o takich samych imionach!) siostry Czerwonego Krzyża, zbiegłe przed bolszewikami i chłopstwem w trakcie ich szturm na szpital oficerski pod Peterhofem nad Zatoką Fińską. Natomiast od charakterystyki bolszewickiego komisarza Pietrowa w roli „demonia zła”, przesładującego „niewinność uciśnioną” z polskiego dworku na Wołyniu, zaczyna się „powieść o burzach życia” *Ktoś ty?*:

Kariera jego była typowa. Syn popa [...], kształcił się w seminarium nauczycielskim w Krzemieńcu. Wyrzucony stamtąd za komunistyczną propagandę, został pisarzem gminnym w Anopolu, koło Sławuty. [...] Wojna, przewrót bolszewicki — i pan Pietrow znalazł się w pałacu kupca Szyszkińca, jako wszechwładny komisarz, znany ze swego okrucieństwa i bezwzględności. Nie znał on nigdy, co to litość wobec ofiar, które znalazły się w trybach rewolucji. Pietrow z sadystyczną uciechą przyglądał się mękom ofiar, sam znęcał się nad nimi. Ale ten potwór miał jedną „słabość” — a słabością tą była młoda i ładna niewolnica-zakładniczka, imieniem Danka¹¹.

Męscy bohaterowie powieści Marii Reutt wpisujących się w nurt romansu kresowego i antybolszewickiego to oczywiście nie tylko postacie pokroju Pie-

¹¹ M. Reutt, *Ktoś ty? Powieść o burzach życia* [odc. 1], „Na Szerokim Świecie” 1932, nr 40, s. 13.

trowa, szpiedzy i agitatorzy sowieccy oraz agenci w służbie czerezwyczajki. Znajdowali się wśród nich także młodzi polscy patrioci — uczestnicy czynu niepodległościowego, walczący w różnych formacjach i związkach taktycznych. Ich wspomnienia ze szlaku bojowego, reminiscencje i migawki z pola walki, którymi były wręcz „usiane” niektóre z tekstów autorki, były nie tylko jej ukłonem w stronę męskiej części audytorium periodyków, do których pisała. Znajomość zagadnień związanych z wojskowością i realiów życia frontowego wyniosła bowiem niejako „z domu”, będąc żoną „oficera pułku stacjonującego w Pińsku na Polesiu”¹². Wcześniej przebywała też we Francji, skąd miała wrócić do kraju z Błękitną Armią generała Józefa Hallera¹³ w 1919 roku. Z polskimi siłami zbrojnymi była związana także w późniejszym okresie swojego życia, to jest podczas kolejnej wojny światowej.

Bliższe szczegóły na temat autorki — w tytułach prasowych, z którymi współpracowała, rekomendowanej jako jedna z najpoczytniejszych polskich pisarek — nie są na razie znane. Jedyne jej biogram, na jaki dotychczas natrafiono, nie zawiera nawet daty urodzenia i całkowicie pomija jej życie i działalność z okresu międzywojnia¹⁴, kiedy to „mieszkała w różnych dzielnicach Polski, przeto nieobce jej są różne nasze typy i różne środowiska polskie”¹⁵. Dużo jest zatem do zrobienia, jako że akurat w tym przypadku wiele wątków i motywów powieściowych wydaje się mieć źródła w życiorysie ich twórczyni.

Maria Reutt przyszła na świat w 1888 roku¹⁶ w rodzinie Jana Lubisz-Stabrowskiego i Pauliny z domu Erethy¹⁷, mającej węgierskie korzenie. Była osobą gruntownie wykształconą w kierunku języka i literatury angielskiej, których znajomość pogłębiała podczas studiów w Anglii, zakończonych uzyskaniem stopnia Bachelor of Art. Musiała znać też język francuski¹⁸. W związek małżeński wstąpiła z urodzonym w Orszy Mieczysławem Reuttem herbu Gozdawa (1891–1945), uczestnikiem I wojny światowej, w listopadzie 1918 roku przyjętym do Wojska Polskiego w stopniu porucznika artylerii¹⁹. Od tej pory miejsca zamieszkiwania pisarki wyznaczały kolejne przeniesienia służbowe męża oficera do jednostek w Grudziądzu,

¹² Z zapowiedzi powieści M. Reutt, *Miłość Krysty*, „Na Szerokim Świecie” 1935, nr 51, s. 7.

¹³ M. Włodkowska, *Maria Reutt, B.A., ppor.*, [hasło w:] *Nasza niezwykła szkoła...*, s. 60.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ Z zapowiedzi powieści M. Reutt, *Co zazdrość może!* [odc. 1], „Na Szerokim Świecie” 1931, nr 49, s. 12.

¹⁶ *Spis Rodzin Wojskowych wywiezionych do ZSRR* [według stanu na 1 stycznia 1943 roku], z. III, s. 804, poz. 9826, http://www.pism.co.uk/dokumenty_kol.htm (dostęp: 12.04.2019); katalog jest obecnie dostępny pod adresem: <https://pism.org.uk/online-document-catalogue/>.

¹⁷ Zob. *Maria Reutt (z d. Stabrowska)*, https://www.myheritage.pl/names/maria_reutt (dostęp: 12.04.2019). Nazwiskiem Erethy została obdarzona również ognista baronowa, utrzymująca relację intymną z bohaterem powieści *Strzał o północy*.

¹⁸ M. Włodkowska, *op. cit.*

¹⁹ *Polska Marynarka Wojenna*, cz. 1. *Korpus oficerów 1918–1947*, red. J.K. Sawicki, Gdyńia 1996, s. 543, 546.

gdzie urodził się ich starszy syn Mieczysław Jan²⁰, Białymstoku, Poznaniu, w którym przyszedł na świat jego młodszy brat Krzysztof Zbigniew²¹, i Pińsku.

Ilustracja 1. Maria Reutt

Źródło: „Tempo Dnia” (Kraków) 1933, nr 253 (17 XII), s. 4.

Na Polesiu, w magicznej krainie bagien i wielu kultur, Maria Reutt osiadła na dziesięć lat: od kwietnia 1930 roku do wybuchu II wojny światowej. W tym czasie powstały jej powieści poleskie — jedno z ciekawszych, jakie napisała: *Panna Leśniczanka*, *Drogi miłości*, *Miłość Krysty* — ubarwiający romansową fabułę przywoływaniem osób, miejsc i wydarzeń z bliższej i dalszej historii regionu oraz odtwarzaniem lokalnej topografii. Ostatni ze wskazanych utworów, inspirowany folklorem Poleszuców, tygodnik „Na Szerokim Świecie” próbował

²⁰ Urodzony 21 grudnia 1921 roku, zginął w powstaniu warszawskim. Zob. *Jan Reutt*, [hasło w:] *Powstańcze biogramy*, <https://www.1944.pl/powstancze-biogramy/jan-reutt,37436.html> (dostęp: 12.04.2019).

²¹ Urodzony 24 grudnia 1924 roku. Zob. *Kartoteka ewidencji ludności miasta Poznania z lat 1870–1931*, sygn. 14986, k. 158, <http://e-kartoteka.net/pl/search> (dostęp: 12.04.2019).

sprzedać swoim czytelnikom pod szyldem „polskiej powieści egzotycznej”²², choć jest to właściwie historia miłosna w formie obrazka ludowego, rozpoczynająca się w Noc Kupały, ze szczegółowym opisem obrzędów i obyczajów, a także licznymi przyśpiewkami. Inny, *Drogi miłości*, zasługuje na uwagę z odmiennego powodu. Jest w nim mowa o bitwie pod Horodyszczem, która rozegrała się 3 lipca 1919 roku z udziałem powstałej w kwietniu tegoż roku Flotylli Pińskiej. Ten drobny szczegół nabiera istotnego znaczenia dopiero w świetle biografii autorki, gdyż to właśnie w tej legendarnej formacji, operującej na tak zwanym Morzu Pińskim w dorzeczu Piny i Prypeci, która wchodziła w skład Marynarki Wojennej²³, 30 kwietnia 1930 roku na stanowisku oficera taktycznego obsadzony został Mieczysław Reutt. Dosłużył się tam stopnia komandora podporucznika, a zwieńczeniem jego kariery wojskowej było objęcie w styczniu 1937 roku komendantury Portu Wojennego Pińsk, którą sprawował do wybuchu wojny²⁴.

Aneksja wschodnich ziem Polski przez Związek Radziecki bezpowrotnie rozdzieliła Marię Reutt z mężem, który po dostaniu się do niewoli niemieckiej znalazł się w oflagu. Ona sama w kwietniu 1940 roku została wywieziona do Kazachstanu jako żona oficera²⁵. Przebywając już na zesłaniu, trafiła do więzienia NKWD, z którego wydostała się na mocy układu Sikorski-Majski. Do Polskich Sił Zbrojnych w ZSRR wstąpiła jako ochotniczka Pomocniczej Służby Kobiet (popularnych „Pestek” generała Andersa), gdzie pracowała w charakterze tłumaczki²⁶. Rozkazem Dowództwa Armii Polskiej na Wschodzie z dniem 10 października 1943 roku została przeniesiona z Ośrodka Zapasowego PSK do Plutonu PSK „Kair” z przeznaczeniem do Wydziału Propagandy i Oświaty²⁷.

Jej nazwisko figuruje w wykazach nauczycieli polskich szkół powszechnych i średnich w wielkim skupisku polskich dzieci — Isfahanie (Iran), gdzie uczyła języka angielskiego. Była też współautorką wydanych w tym ośrodku polskich książek szkolnych²⁸. Dalszym etapem jej wojennej peregrynacji był Kurs Matu-

²² *Nasza nowa powieść*, „Na Szerokim Świecie” 1935, nr 51, s. 7: „Jest to polska powieść egzotyczna [wyr. oryg.], powieść z Polesia osnuta na tle życia tamtejszego ludu, którego warunki bytowania, zwyczaje i cała psychika na pewno całej pozostałej reszcie Polski na ogół nie o wiele bliżej są znane niż życie wieśniaków jakichś krajów zamorskich. Bo istotnie dla mieszkańców Polski zwłaszcza zachodniej i południowej to kraj prawie zamorski, »zabity deskami«, jak to mówią, od reszty świata, rozłożony wśród lasów i moczarów pomiędzy dopływami Prypeci, kraj mało dostępny a i mało pociągający przybyszów z zewnątrz. Nie ma bowiem bogactw — a piękno tutejszej natury jest melancholijne i nierzucające się w oczy”.

²³ L. Wiśniewski, J. Tarczyński, *Flotylla Pińska*, „Echa Polesia” 2007, nr 3 (15), s. 26–27.

²⁴ *Polska Marynarka Wojenna*, cz. 1, s. 44, 214.

²⁵ Miejscem jej zsyłki była Akmolinska obłast, rejon Aryk-Bałykiski, sielo Imantaw lub Złotogorka. Zob. *Spis Rodzin Wojskowych wywiezionych do ZSRR...*

²⁶ M. Włodkowska, *op. cit.*, s. 60–61.

²⁷ Rozkazy dzienne dowództwa Armii Polskiej na Wschodzie 01/01/1943–31/12/1943, cz. 4, <http://polishinstitute.com/r/10d.pdf> (dostęp: 12.04.2019).

²⁸ *Rocznik Bibliograficzny druków w języku polskim oraz w językach obcych o Polsce wydanych poza terytorium Rzeczypospolitej Polskiej 1.I.1943–31.XII.1943*, t. 3, oprac. T. Sawicki, Edyn-

ralny dla Ochotniczek PSK 2. Korpusu Polskiego w Porto San Giorgio we Włoszech (okolice Ankony), dokąd przybyła 17 kwietnia 1945 roku. Jej przedmiotami wykładowymi były języki angielski i francuski. Lektorką języka angielskiego była także w Gimnazjum i Liceum dla Ochotniczek PSK w Porto San Giorgio (rok szkolny 1945/1946), następnie w Foxley koło miasta Hareford w Anglii, dokąd przeniesiona została Kompania Szkolna. Po roku szkolnym 1946/1947 wyjechała do córki przebywającej w kraju²⁹.

We wspomnieniach uczennic popularna przedwojenna autorka, bardzo lubiana przez dziewczęta, zapisała się jako „kochana pani Reutt”, zwana też „Babcią”. „Siwiuteńka, maleńka, ale za to w randze podporucznika” wchodziła do klasy dziarskim krokiem. Miała zwyczaj stawiać w notesie dwójki za „głupią minę” lub nieobecność, by po lekcjach wyrzucać wyrwane kartki do „śmietniczki”³⁰.

Jedynym śladem związanym z postacią Marii Reutt w okresie powojennym, na jaki natrafiono, jest *Reportaż z kraju wódką płynącego* zamieszczony w londyńskich „Wiadomościach” w 1967 roku³¹. Jego autorka musiałaby mieć wówczas blisko 80 lat.

Aneks

Powieści Marii Reutt z lat 1928–1939 według chronologii wydawniczej

Typową literaturę trzeciorzędą³², z jaką kojarzona jest autorka opisana w niniejszym szkicu, trudno obronić jako zjawisko *stricte* literackie. Należy traktować ją raczej w kategoriach fenomenu rynkowego — jako ważne, choć ulotne ogniwo prasowej komunikacji literackiej doby umasowienia kultury. Sensacyjno-romansowe fabuły Marii Reutt potrafiły bowiem na dłuższy czas „przykuć” i „trzymać na uwięzi” zainteresowanie czytelników. Z tego też powodu tytuły, z którymi współpracowała, zawdzięczały jej zwiększenie swojego audytorium, choć udział jej tekstów w tym zakresie nie jest zjawiskiem mierzalnym. Po krakowskim koncernie

burg 1944, poz. 1311–1313, 1328; *Isfahan — miasto polskich dzieci*, red. I. Beaupré-Stankiewicz, D. Waszczuk-Kamieniecka, J. Lewicka-Howells, Londyn 1988, s. 497–498; O.S. Czarnik, *W drodze do utraconej Itaki: prasa, książki i czytelnictwo na szlaku Samodzielnej Brygady Strzelców Karpackich (1940–1942) oraz Armii Polskiej na Wschodzie i 2. Korpusu (1941–1946)*, 2012, s. 177.

²⁹ M. Włodkowska, *op. cit.*, s. 61; M. Radomska, *Kurs Maturalny dla ochotniczek Pomocniczej Służby Kobiet 2 Korpusu Polskiego w roku 1945 we Włoszech*, „Rocznik Komisji Nauk Pedagogicznych” 33, 1984, s. 80–81.

³⁰ B. Kosiorek-Trejdosiewicz, *Kiedyś... po latach*, [w:] *Nasza niezwykła szkoła...*, s. 97, 99; M. Emich-Grąbczewska, *Grono pedagogiczne i Pani Komendantka*, [w:] *Nasza niezwykła szkoła...*, s. 202; M.M. Lasak-Młynarczyk, *W szkole i potem*, [w:] *Nasza niezwykła szkoła...*, s. 306.

³¹ M. Reutt, *Reportaż z kraju wódką płynącego*, „Wiadomości” (Londyn) 1967, nr 4 (22 I), s. 5.

³² A. Paczkowski, *op. cit.*, s. 248.

prasowym IKC-a, który jako pierwszy docenił potencjał autorki i wyrobił jej pewną markę, postawiły na nią także pałuckie Zakłady Wydawnicze ze Żnina. Jej powieści stanowiły bowiem 20% repertuaru beletrystycznego zamieszczanego w „Moiich Powieściach” i „Pałuczanie”³³, choć po części były to przedruki z pism krakowskich. *Co zazdrość może!*, *Niezwykły testament* i *Zemsta Cyganki* ukazały się ponadto nakładem oficyny Krzyckich w wydaniach osobnych. Honorowano nimi prenumeratorów wszystkich periodyków koncernu. Warto wspomnieć, że cztery spośród sześciu publikacji książkowych Marii Reutt trafiły do domeny publicznej — czyżby jako dzieła „autorki dobrych powieści dla młodzieży żeńskiej”?

1. *Zemsta Cyganki: powieść*

— „Na Szerokim Świecie” 1928, nr 1 (16 IX)–1929, nr 14 (31 III);

— „Pałuczanie” 1935, nr 145 (8 XII)–1936, nr 29 (8 III);

— „Moje Powieści” 1935, nr 51 (22 XII)–1936, nr 11 (15 III);

— wydanie osobne: Żnin: Zakł. Wyd. A. Ksycki, 1936; wyd. 2: Żnin: Zakł.

Wyd. A. Ksycki, 1938;

2. *Strzał o północy*

— wydanie osobne: Łódź-Katowice: nakładem Księgarni L. Fiszera, 1929;

— wyd. 1 powojenne: jako *Córka czarownicy*, Łódź: Wydawnictwo 86 Press, 1992, seria „VERTE”;

3. *Triumf miłości*

— wydanie osobne: Warszawa-Poznań-Kraków-Lwów-Stanisławów: Instytut Wydawniczy Renaissance, [ca 1930], seria „Renaissance Universum”; zawiera ponadto opowiadania: *Dwa kłamstwa*, *Miłość hrabianki Leny*;

4. *Co zazdrość może!: romans współczesny*

— „Na Szerokim Świecie” 1931, nr 49 (6 XII)–1932, nr 39 (25 IX);

— „Pałuczanie” 1936, nr 30–65 (10 III–31 V);

— „Moje Powieści” 1936, nr 14–24 (5 IV–14 VI);

— wydanie osobne: Żnin: nakł. i druk A. Ksycki, 1938 (wyd. 1 i 2);

5. *Splacony dług wdzięczności: powieść*

— wydanie osobne: Poznań 1932; skł. gł. L. Fiszer: Łódź-Katowice;

6. *Ktoś ty?: powieść o burzach życia*

— „Na Szerokim Świecie” 1932, nr 40 (2 X)–1933, nr 15 (9 IV);

— „Moje Powieści” 1937, nr 33–50 (15 VIII–12 XII);

— „Pałuczanie” 1937, nr 144 (2 XII)–1938, nr 42 (7 IV);

7. *Silniejsza niż miłość: romans współczesny*

— „Tempo Dnia” 1933, nr 254 (18 XII)–1934, nr 8 (8 I);

8. *Królewska miłość: (romans współczesny)*

— „Tempo Dnia” 1934, nr 158–189 (10 VI–11 VII);

— „Pałuczanie” 1935, nr 103–143 (1 IX–3 XII);

— „Moje Powieści” 1935, nr 40–50 (6 X–15 XII): jako *Przeznaczenie*;

³³ Po zmianie tytułu w 1936 roku: „Ilustrowany Kurier Pałucki”.

- 9. *Co silniejsze? Czyli „Miłość, czy obowiązek”***
— „Moje Powieści” 1935, nr 8–15 (24 II–14 IV);
- 10. *Miłość Krysty: romans z życia poleskiej dziewczyny***
— „Na Szerokim Świecie” 1935, nr 51 (22 XII)–1936, nr 17 (26 IV);
- 11. *Romans pani Aty: powieść współczesna***
— „Tempo Dnia” 1935, nr 151–175 (3 VI–28 VI);
— „Pałuczanie” 1936, nr 66–91 (2 VI–30 VII);
- 12. *Pani Gabrynia***
— „Moje Powieści” 1935, nr 17–38 (28 IV–22 IX);
— „Pałuczanie” 1935, nr 56–102 (12 V–29 VIII);
- 13. *Panna Leśniczanka: współczesna powieść obyczajowa***
— „Na Szerokim Świecie” 1936, nr 15–40 (12 IV–4 X), od nr 20 jako *Kopciuszka miłości* (cz. 2 *Panny Leśniczanki*);
— „Moje Powieści” 1938, nr 28–37 (10 VII–11 IX) jako *Pod obuchem sąsiedzi*;
- 14. *Drogi miłości: powieść życiowa z niedalekiej przeszłości***
— „Na Szerokim Świecie” 1937, nr 16–36 (18 IV–5 IX);
— „Pałuczanie” 1938, nr 94–123 (7 VIII–13 X) jako *Zemsta losu*;
- 15. *Gdy kobieta się mści... dzieje zawiedzionych serc***
— „Na Szerokim Świecie” 1937, nr 45 (7 XI)–1938, nr 8 (20 II);
— „Moje Powieści” 1938, nr 15–26 (10 IV–26 VI) jako *Anna*;
- 16. *Łut miłości: powieść obyczajowa***
— „Na Szerokim Świecie” 1938 nr 13–29 (27 III–17 VII);
- 17. *Głos krwi: romans obyczajowy z polsko-niemieckiego pogranicza***
— „Na Szerokim Świecie” 1938, nr 34–50 (21 VIII–11 XII);
— „Moje Powieści” 1939, nr 4–13 (22 I–26 III);
- 18. *Dwie kobiety: romans obyczajowy współczesny***
— „Na Szerokim Świecie” 1938, nr 50 (11 XII)–1939, nr 17 (23 IV);
- 19. *Niezwykły testament***
— wydanie osobne: Żnin: A. Krzycki, 1938;
- 20. *Miłość zwycięża (cz. II Głosu krwi)***
— „Na Szerokim Świecie” 1939, nr 18–36 (30 IV–3 IX).

Bibliografia

Źródła

- Cenzura PRL: wykaz książek podlegających niezwłocznemu wycofaniu 1 X 1951 r.*, posł. Z. Żmigrodzki, Nortom, Wrocław 2002.
- Jan Reutt, [hasło w:] *Powstańcze biogramy*, <https://www.1944.pl/powstancze-biogramy/jan-reutt,37436.html>.
- Katalog działowy. Biblioteka Urzędników Polskich Kopalń Skarbowych w Chorzowie*, przedm. G. Morcinek, Polskie Kopalnie Skarbowe, Chorzów 1938.
- Katalog Działu „B”*: (literatura piękna dla dorosłych), Biblioteka Towarzystwa Czytelni Ludowych w Poznaniu, Poznań [lata trzydzieste XX wieku].
- Katalog główny*, Książnica Kasyna i Koła Literacko-Artystycznego we Lwowie, Lwów 1930.
- Kartoteka ewidencji ludności miasta Poznania z lat 1870–1931*, sygn. 14986, k. 158, <http://e-kartoteka.net/pl/search>.
- Lechicki C., *Przewodnik po beletrystyce*, Naczelny Instytut Akcji Katolickiej, Poznań 1935.
- Maria Reutt (z d. Stabrowska), https://www.myheritage.pl/names/maria_reutt.
- Nowości gwiazdkowe Księgarni L. Fiszera, Łódź, „Hasło Łódzkie” 1929, nr 353, s. 5.
- Radomska M., *Kurs Maturalny dla ochotniczek Pomocniczej Służby Kobiet 2 Korpusu Polskiego w roku 1945 we Włoszech*, „Rocznik Komisji Nauk Pedagogicznych” 33, 1984, s. 79–82.
- Rocznik Bibliograficzny druków w języku polskim oraz w językach obcych o Polsce wydanych poza terytorium Rzeczypospolitej Polskiej 1.I.1943–31.XII.1943*, t. 3, oprac. T. Sawicki, Oliver and Boyd, Edynburg 1944.
- Rozkazy dzienne dowództwa Armii Polskiej na Wschodzie 01/01/1943–31/12/1943, cz. 4, <http://polishinstitute.com/tr/10d.pdf>.
- Spis Rodzin Wojskowych wywiezionych do ZSRR* [według stanu na 1 stycznia 1943 roku], z. III, s. 804, poz. 9826, <https://pism.org.uk/online-document-catalogue/>.
- „Urzędowy Wykaz Druków Nieperiodycznych Wydanych w Rzeczypospolitej Polskiej” 1929, nr 41, szp. 2872.

Opracowania

- Czarnik O.S., *W drodze do utraconej Itaki: prasa, książki i czytelnictwo na szlaku Samodzielnej Brygady Strzelców Karpackich (1940–1942) oraz Armii Polskiej na Wschodzie i 2. Korpusu (1941–1946)*, Biblioteka Narodowa, Warszawa 2012.
- Filipkowska-Szemplińska J., *O książkach szkodliwych*, „Poradnik Bibliotekarza” 1950, nr 10–11, s. 13–15.
- Gajkowska C., *Maria Jadwiga Reutt*, [hasło w:] *Internetowy Polski Słownik Biograficzny*, <http://ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/maria-jadwiga-reutt>.
- Gulińska G., *Biblioteki publiczne, szkolne i pedagogiczne w Kielcach w latach 1945–1975*, Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Jana Kochanowskiego, Kielce 1992.
- Isfahan — miasto polskich dzieci*, red. I. Beaupré-Stankiewicz, D. Waszczuk-Kamieniecka, J. Lewicka-Howells, Koło Wychowanków Szkół Polskich Isfahan i Liban, Londyn 1988.
- Jelinek J., *Krzyżcy: żniński koncern prasowy 1920–1950*, Żnińskie Towarzystwo Kulturalne, Żnin 2007.
- Kondek S., *Papierowa rewolucja: oficjalny obieg książek w Polsce w latach 1948–1955*, Biblioteka Narodowa, Warszawa 1999.

- Martuszevska A., Pyszny J., *Romanse z różnych sfer*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2003.
- Nasza niezwykła szkoła: Porto San Giorgio-Foxley 1945–1948*, red. B. Hęciak, Koło Szkoły Porto San Giorgio-Foxley, Londyn 1985.
- Paczkowski A., *Prasa polska w latach 1918–1939*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1980.
- Polska Marynarka Wojenna*, cz. 1. *Korpus oficerów 1918–1947*, red. J.K. Sawicki, Wyższa Szkoła Morska, Gdynia 1996.
- Wiśniewski L., Tarczyński J., *Flotylla Pińska*, „Echa Polesia” 2007, nr 3 (15), s. 26–41.
- Włodkowska M., *Maria Reutt, B.A., ppor.*, [hasło w:] *Nasza niezwykła szkoła: Porto San Giorgio-Foxley 1945–1948*, red. B. Hęciak, Koło Szkoły Porto San Giorgio-Foxley, Londyn 1985, s. 60–61.

Maria Reutt: Not Identical with the Author of Good Novels for Female Youth

Summary

The aim of the article is to attempt to present the silhouette of Maria Reutt née Stabrowska (born in 1888?), a literary collaborator of leading high-circulation press concerns of the interwar period, mistakenly taken for highly-esteemed Vilnius author for children and youth, educator and educational activist Maria Jadwiga Reuttówna (1863/1867–1942). The sensational and romance stories of Maria Reutt, categorized as third-rate literature, were able to “chain” and “tether” the interest of readers of the magazines from the *Illustrated Daily Courier* group (*Na Szerokim Świecie* and *Tempo Dnia*) and Alfred Krzycki Publishing House in Żnin (*Pałuczanie*, *Moje Powieści*). They entered the book circulation extremely rarely, and yet at least one of them managed to become a reading banned for adolescent girls. The writer’s work was presented in the context of an attempt to reconstruct her biography.